

قم

استان قم در مرکز کشور، با مساحتی معادل ۱۴ هزار و ۶۳۱ کیلومتر مربع واقع شده است. این استان از شمال با استان تهران، از شرق با استان سمنان، از جنوب با استان اصفهان و از غرب با استان مرکز همسایه است. مرکز استان قم، شهر قم است که مهمترین شهر این استان نیز به شمار می آید. براساس آخرین تقسیمات کشوری، استان قم دارای یک شهرستان به نام قم، ۵ بخش با نام های جعفرآباد، خلجستان، کهک، مرکزی، سلفچگان، ۵ شهر با اسم های جعفریه، دستجرد، کهک، قم، قنات، ۹ دهستان و ۳۵۶ آبادی دارای سکنه می باشد.

فهرست وب سایت ها و خدمات الکترونیکی

موقعیت جغرافیایی

استان قم در مجاورت کویر مرکزی ایران در جهت غرب آن واقع شده است. حدود ۲۵ درصد از وسعت استان را مناطق کوهستانی و کوهپایه ای تشکیل داده و بقیه مساحت به صورت دشت است. بنابراین؛ ناهمواری های استان قم بر سه ناحیه کوهستانی، پایکوهی و دشتی تقسیم می شود. نواحی کوهستانی استان بیشتر در قسمت های جنوب و جنوب غربی دیده می شود و بالاترین حجم بارندگی نیز در این مناطق است. از مهم ترین نواحی کوهستانی استان می توان به منطقه شکار ممنوع پلنگ دره اشاره کرد. کوه های آقا نظر، آله، تخت سر حوض، دو برادران، خضر، سخت حصار، کلاه قاضی، گلستانی و کوه ولیجا، نیز از دیگر ارتفاعات منطقه به شمار می روند. نواحی پایکوهی یا مرتعی و دامنه ها در واقع همان پای ارتفاعات ذکر شده را شامل می شود و رسوبات ریز دانه و مخروط افکنه های بزرگ و کوچک از مشخصات این ناحیه است. سومین ناحیه که نواحی دشتی نامیده می شود، بیشتر در مرکز و شمال و شرق استان با شیب کم از اطراف به سمت دریاچه نمک و حوض سلطان کشیده شده و هرچه از نواحی غرب و کوهستانی جنوب به سمت دریاچه نمک و دشت مسیله حرکت کنیم از کیفیت آب و خاک کاسته شده و دشت هایی به شکل بیابان های خالی از سکنه، با پوشش گیاهی پراکنده به چشم می خورد.

این استان به علت مجاورت با بیابان، دوری از دریا، عرض جغرافیایی و اختلاف زیاد ارتفاع از سطح دریا، دارای اقلیمی خشک، کم رطوبت، بارش اندک و نامناسب است. بیشتر زمین های این استان قابلیت کشاورزی ندارند و به حاشیه دریاچه نمک یا مسیله معروف اند.

از دیگر عوامل مهم و موثر بر آب و هوای استان قم وزش بادهای غربی، شرقی و شمال شرقی است. وزش این بادهای بر روی دما، تبخیر و بارندگی منطقه تاثیر بسزایی دارد. بادهای شرقی از سمت بیابان های مرکزی ایران به

نواحی مرکزی و شرقی استان می وزد و همین باعث خشکی هوا شده و گرد و غبار فراوان با خود به همراه دارد که موجب آلودگی سطح شهر قم می شود. بادهای غربی نیز به ویژه در فصل پاییز و زمستان اغلب باعث بارندگی در سطح استان می شوند. جهت وزش بادهای در اغلب مواقع جهت شرقی است.

به دلیل ویژگی های طبیعی، استان قزوین با کمبود منابع آب سطحی و زیرزمینی مواجه است. رودخانه های قمرود و قره چای جریان های دائمی و سطحی را تشکیل می دهند و رودهایی مانند بیده‌ند، ابرجس و کبار به صورت فصلی جریان دارند. از دیگر رودخانه های مهم استان می توان: رودخانه دره باغ، رودخانه شور فشاپویه، رودخانه زواریان، رودخانه سولقان، رودخانه شور راهجرد، رودخانه شور قم رود، رودخانه سیاه آب آدران، رودخانه چای خر رود، رودخانه شاه چای را نام برد. البته در این میان نباید از ذکر نام دریاچه های حوض سلطان و دریاچه نمک نیز غافل شد.

پیشینه تاریخی

براساس یافته های باستان شناسی، منطقه قم حداقل از هزار پنجم قبل از میلاد مسکونی بوده است، سابقه کهن و تاریخی قم با توجه به اشیای به دست آمد و با استناد به متون تاریخی، همچنین وجود تفرجگاه در عهد ساسانی، وجود دهکده ها، رودخانه ها، پل ها، آسیاب ها و آتشکده معروف، حکایت از قدمت پنج هزار ساله این منطقه است. با توجه به این مدارک، محدوده کنونی قم جزو دومین دسته از سکونتگاه های پیش از آریایی فلات ایران بوده است. براساس اظهارات اسطوره ای، این شهر را ساخته خمانی، دختر بهمن می دانند.

آنچه مسلم است، قم پیش از اسلام شهری آباد، توسعه یافته و مورد توجه بوده است. در خصوص سابقه تاریخی قم عقاید گوناگونی وجود دارد که مهم ترین آن ها این گونه بیان شده است:

عده ای پیدایش قم را به زمان پادشاهی کیقباد و کیخسرو نسبت می دهند. در متون تاریخی آورده اند: زمانی پیش از ساسانیان این شهر دچار تخریب و ویرانی می شود و قباد ساسانی زمانی که از آن می گذرد دستور

بازسازی دوباره شهر را می دهد و شهر را به نام « یران آبادان کرد کواد یا قباد » یعنی « شهری که قباد آن را آباد کرد » می شناسند. برخی دیگر معتقدند تاریخ پیدایش آن به پادشاه پیشدادیان، تهمورث، می رسد. بعضی نیز بر این باورند که این شهر را طلیحه بن احوص اشعری بنا کرده است و گروهی دیگر آن را شهر اسلامی می دانند که در دوره اسلامی، یعنی در سال ۸۳ هجری قمری ساخته شده است. احمد بن ابی عبدالله برقی « می نویسد: «شهر قم را از برای آن قم نهادند که در ابتدای حال، محل جمع شدن آب بوده است و هیچ رهگذری برای عبورنداشته است و در طرف آن انواع گیاه و سبزه پدید آمده است و در زبان عرب جمع شدن آب را «قم» گویند.» در جای دیگر آمده است: «بر اثر جمع شدن و رویش علفزارها در این سرزمین، صحرا نشینان در آن نقطه تجمع کردند و چادرهایی برای سکونت بنا نموده اند که به آن خانه ها و چادرها «کومه» می گفتند؛ با گذشت زمان «کومه» را مخفف کردند و «کُم» گفته و سپس معرب به تلفظ عربی کردند و «قم» خواندند. در دوران اسلامی، این شهر به فرماندهی ابوموسی اشعری در سال ۲۳ هجری فتح شد و به دست سپاهیان اعراب افتاد. در سال های اولیه اسلام، علویان و شیعیان که تحت تعقیب و آزار حکام اموی و عباسی بودند مجبور به مهاجرت به مناطق دور از سرزمین های اسلامی بودند که از آن جمله ایران و به ویژه قم از مناطق مهم به شمار می آمد. با حضور علویان در قم، این شهر به یک کانون مخالف بغداد و به یک شهر علوی تبدیل شد. قیام علیه هارون الرشید یکی از شورش های معروف در قم است.

به طور کلی شورش و سرکوب مداوم مردم قم از زمان حکومت خلفای اسلامی تا زمان به قدرت رسیدن «آل بویه» که خود از علویان بودند، ادامه داشت. در دوران حکومت سلسله آل بویه، شهر قم در ابعاد مختلف رشد و توسعه یافت. در دوره سلجوقیان تصدی امور مهم سلجوقی توسط فرزندان قمی، در عمران و ترقی شهر قم موثر شد. در حمله مغول شهر قم به کلی منهدم شد ولی پس از گرایش بعضی از حکام مغولی به اسلام مانند سلطان محمد اولجایتو شهر قم مورد توجه قرار گرفت. این شهر در دهه های پایانی قرن هشتم ه. ق مورد تهاجم تیمور گورکانی قرار گرفت و مردم شهر قتل عام شدند.

همزمان با حکومت خاندان های قراقویونلو و آق قویونلو و به ویژه در دوره صفویان قم از جایگاه ویژه ای برخوردار شد و به تدریج رو به شکوفایی نهاد. در دوره حکومت نادر شاه افشار، شهر قم متحمل خسارات فراوان شد و همچنین زمانی که خاندان های زند و قاجار برای تسلط بر ایران با یکدیگر جدال می کردند، شهر و مردم قم آسیب فراوان دیدند.

در سال ۱۲۰۸ هجری قمری، قم تحت تسلط آقامحمدخان قاجار در آمد. فتحعلی شاه پس از پیروزی بر دشمنان، به مرمت حرم و بارگاه «حضرت معصومه (س)» پرداخت. وی نذر کرده بود که اگر بر دشمنان پیروز شود به عمران بارگاه آن حضرت بپردازد.

در سال ۱۲۹۴ هجری شمسی، هنگامی که قشون روس وارد کرج شد، بسیاری از مردم تهران به قم مهاجرت کردند و موضوع انتقال پایتخت به قم نیز مطرح گردید، ولی سفارت خانه های روسیه و انگلیس با تحت فشار قرار دادن «احمد شاه» طرح انتقال پایتخت را خنثی کردند. در همین زمان، توسط مهاجرین قم، «کمیته دفاع ملی» برای دفاع از میهن تشکیل شد. بدین ترتیب این شهر به یک مرکز سیاسی و نظامی علیه روس و انگلیس تبدیل شد، ولی پس از درگیری های متعددی، در سال ۱۲۹۴ هجری شمسی به اشغال نیروهای روس درآمد. در سال ۱۳۴۲ ه. ش، با شروع حرک انقلابی امام خمینی (ره) از این شهر، قم به مرکزی فعال برای انقلاب مردم ایران تبدیل شد که در نهایت در سال ۱۳۵۷ ه. ش، این حرکت توانست به براندازی نظام سلطنتی در ایران

منجر شود و پس از آن نیز اهمیت قم در عرصه سیاسی و اجتماعی غیر قابل انکار است. استان قم در سال ۱۳۷۵ هـ ش، براساس مصوبه مجلس به استانی مستقل تبدیل شد.

اقوام و زبان

مردم قم جزو ساکنین اولیه و یکی از شاخه های اقوام آریایی هستند. ولی به دلیل وجود حرم «حضرت معصومه (س)» و موقعیت مذهبی، وجود بزرگترین حوزه علمیه جهان تشیع و نیز نزدیکی به تهران، در طول قرن های گذشته گروه های مختلفی از مردم از دیگر مناطق کشور به این استان مهاجرت کرده اند. مهاجران خارجی به خصوص از کشورهای افغانستان، پاکستان و عراق به علت مسایل سیاسی در کشورهای همسایه و عوامل دیگر به این شهر روی آورده اند.

زبان مردم استان قم فارسی است. البته امروزه زبان عموم مردم قم به لهجه تهرانی نزدیک شده و لهجه قمی به تدریج رو به فراموشی گذاشته است. اما مهاجران ساکن در این استان علاوه بر زبان فارسی به زبان و گویش خاص خود هم سخن می گویند.

موقعیت اجتماعی و اقتصادی

مهم ترین عامل موثر بر وضع اقتصادی استان قم، صنعت گردشگری و به ویژه توریسم مذهبی است و دلیل آن وجود «حرم حضرت معصومه (س)» است که در تمام فصول سال، پذیرایی زائران بسیاری از نقاط مختلف کشور و سایر کشورها اسن که این امر موجب رونق بازار کار و خدمات در این شهر شده است. بعد از صنعت گردشگری، به ترتیب صنایع و معادن، کشاورزی، صنایع دستی و سوغات، از منابع مهم اقتصادی استان قم محسوب می شوند.

استان قم با توجه به قرار گرفتن بین دو قطب صنعتی مهم کشور یعنی تهران و اصفهان به محل فعالیت صنعت کاران در رشته های میانی و معدنی تبدیل شده است. پایه و اساس صنعت قم را صنایع کانی غیر فلزی تشکیل می دهند.

به دلیل شرایط خاص اقلیمی کشاورزی در این استان در مناطق مختلف به صورت متفاوت دیده می شود. روستاهای بخش کهک و خلجستان و تعدادی از روستاهای بخش مرکزی به دلیل کوهستانی بودن؛ دارای آب و هوای ملایم و بعضی اوقات سرد هستند که در آن ها درختان میوه سردسیری از قبیل گردو، فندق، بادام، زردآلو و گیلاس پرورش داده می شود. در مقابل روستاهای بخش جعفرآباد و مرکزی به علت جلگه ای بودن دارای آب و هوای گرم هستند و محصولات آن ها بیشتر: انار، انجیر، پنبه، سبزی، صیفی، گندم و یونجه است. در کل فرآورده های کشاورزی استان شامل: آفتاب گردان و تره بار، پنبه، ذرت، جو، چغندر قند و گندم است که از این میان، کشت جو از اهمیت زیادی برخوردار است.

از دیرباز دامداری در استان قم رایج بوده و برخی از ایلات و عشایر استان های غربی کشور زمستان ها را در این استان می گذارند. علاوه بر این ها پرورش گاو، گوسفند و طیور به صورت صنعتی و سنتی نیز در سطح رونق قابل توجهی دارد.

درکنار فعالیت های اقتصادی ذکر شده باید اضافه کرد که استان قم نیز همانند سایر استان های دیگر ایران از دیرباز انواع هنرهای سنتی در میان مردم آن رایج بوده است که مهم ترین این صنایع دستی عبارتند از: قالی

بافی، سفالگری، کاشی سازی، کاشی تراشی، آجر تراشی و حجاری، منبت کاری

غذاهای محلی

آبگوشت قمنبید، آبگوشت هویج، آبگوشت بزباش، آبگوشت یخی، آش پتله، آش اوماج، مزگو، نان ساجی

سوغات

بخش شیرینی : سوهان

بخش صنایع دستی : سرامیک، تسبیح، سجاده و مهر، قالی، منبت کاری چوب

جاذبه های طبیعی

قم : زیستگاه های جانوری، دریاچه نمک، دریاچه حوض سلطان، منطقه شکار ممنوع کهک، منطقه شکار ممنوع کهندان، منطقه حفاظت شده پلنگ دره، کوه برادران

قم : آرامگاه گنبد سبز، آستانه مقدس حضرت فاطمه معصومه (س)، آرامگاه علی بن بابویه قمی، آرامگاه شاه عباس دوم، آرامگاه محمدشاه، آرامگاه مستوفی، آرامگاه آخوند ملامهدی نراقی، آرامگاه علامه بابایی، امام زاده علی بن جعفر، امام زاده معصوم، امام زاده شاه حمزه، امام زاده سید سربخش، امام زاده خدیجه خاتون، بازار قم، باغ گنبد سبز، خانه حاجی خان، کاروانسرای قلعه سنگی، کاروانسرای اتابکی، کاروانسرای آوه، کاروانسرای علی آباد، کاروانسرای حوض سلطان، کاروانسرای پاسنگان، قلعه قمرود، مدرسه جهانگیر خان، مدرسه فضیه، مدرسه غیاثیه یا پامنار، مدرسه دارالشفاء، مسجد جامع، مسجد اعظم، مسجد جمکران، مسجد طباطبایی، مقابر باغ گنبد (سبز، منزل حضرت امام خمینی (ره)